

સા ક ન્દી યા લા લ એ ન્દ સ ન્સ ના અ ખં ડ તા ગાં વા ધ રે.

જે

આ
ખા
વિ
લા
ધ
ત
અ
ને
લિ
ન્દ
માં
ધે
ડ
ડ
જે
ધી
ખી
ખ
અ
ના
રી
શ
ક
તા
ન

મહાત્મા ગાંધીજીની ભીષ્મ પ્રતિજ્ઞા.

ભાગ ખીજે.

સખી કપાવનાર:--જામનગરવાળા,

અક્ષયત્રી કલ્યાણજી કાળીદાસ વલેરા.

ઠે. જુની પોષ્ટ, કાલ્યાણદેવી, મુંબઈ.

આવૃત્તિ ૧ લી ૧૯૧૯. કીંમત બે આના.

પ્રતો ૩૦૦.

ની આ વી ચો રા યા છ તાં ચો ર તે જ આ વી થી ખો લી શ ક તો ન

થી

ન્યુ આનંદ સાગર પ્રેસ, વડગાદી નદિ, મુંબઈ ૩.

માં
ન
અ
જે
તે
વી
કા

VISIT...

LANZAROTE
Caliente.COM

ગુજરાત વિધાપીઠ

કેશવકાન્ત હેર ઑઇલ.

(કેશવકાન્ત ઑઇલ આસતેલથી નિરાળું.)

ગુજરાતી કોપીરાઇટ-સંગ્રહ

બળરમાંના બીજાં તેલો કરતાં સર્વથી વધુ સુગંધીદાર અને સસ્તું ગ્વાલીઅરના પ્રદર્શનમાંથી સર્વશ્રેષ્ઠ અને મૈસુરનાં પ્રદર્શન તરફથી આ-જ મેડલ મળ્યાં છે:—

“કેશવકાન્ત”

સર્વ લોકોના ઉપયોગ માટે ફક્ત સ્વચ્છ વનસ્પતીનાં તેલો અને સુગંધીદાર ફુલોમાંથી બનાવવામાં આવ્યું છે. તે ખરી પડતા વાળને અટકાવી કાળા અને સુંવાળા બનાવી ઉગવામાં મદદ રૂપ થઈ પડે છે. ઉપરાંત “કેશવકાન્ત” બળરમાં સસ્તામાં સસ્તું તેલ હોઈ ગરીબ અને પૈસાદાર બેઉને એક સરખી રીતે સવડ પડતું છે.

રૂ. ૧૦૦૦ નું ધનામ

કેશવકાન્તમાં બ્લાઇટ ઑઇલ (જે વાળને ધ્રુજકારક છે તે) વપરાય છે એવું શાખીત કરી આપનારને આપ-

વામાં આવશે. ખાત્રી માટે અજમાવી જોવા વિનંતિ છે. કિંમત બોટલી ૧ ના પોઇન્ટ તથા બડી. પી. સહીત ફક્ત આના ૧૫.

કેશવ પરક્યુમરી વર્ક્સ,

૧૪૭ અબ્દુલ રહેમાન સ્ટ્રીટ મુંબઈ નં ૩.

તા. ક.-કેશવકાન્તના દરેક પેકેટમાં ધનામી ટીકીટો બીડવામાં આવે છે.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કોંપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૮૨૫૦ વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ મરહુમ શ્રી રામચંદ્રની લીલ પ્રતિમા

વિષય ૪૦૧

શ્રી ગણેશાય નમઃ

ૐ તત્સત્પરમાત્મને નમઃ

“ સત્યાગ્રહી વીરનરોના વિજ્ય ”

હેન્દી

(શીખણી)

સ્વરે ફુલ્યું ફાલ્યું અધિક વસ્ત્રનાયું જગવિષે

નહિ કો સૃષ્ટિમાં, તુજસમ નંદનવનદિષે

સ્વરેતે પલટાયું સુખ નવ રહું હાલ જગમાં

જતાં જાતી ગૌરવ કમનશીબ ભારત દીન દુઃસ્વમાં

હિન્દદેવી, કાળરે પ્રચંડકાળ ! તારો શો પ્રભાવ ! શી ભારતભુમિની
દુર્દશા ! શી ભારત સંતાનોના કર્મની વિચીત્રતા, કાળ એ અનંતકાળ
તારી શક્તી અદ્ભુત છે. તારા પ્રભાવપાસે અન્ય સર્વ પ્રભાવ
નકામાં છે, તારા અગાધ શૌર્યપાસે અન્ય સર્વ શૌર્ય તુચ્છ માત્ર
છે, સુર, અસુર, મનુષ્યાદી તારા સખળ પ્રભાવપાસે માત્ર નામના
છે, અરે તદન અશક્ત છે, હા તારે શું પુર્વની સ્થિતી પુન !
પ્રાપ્ત નહિ થવાની, અરે પવિત્ર ભારતજનની તારો અલૌકિક
પ્રભાવ શું ભુલીજ ગઇ. તારા કુળદીપકાના સ્મરણે હૃદયમાંથી
ખસીજવા પામ્યા કે શું ? નહિ નહિ. બહુરત્ના વસુંધરા એ સ્તોત્રાનું-
સારે, વર્તમાન સમયમાં પણ અપુર્વ શૌર્યશાલી પરમ વીરલનરો

લાલા કન્હીયાલાલ એન્ડસન્સ ટ્રીબ્લેરી અને તાળાં બનાવનાર.

વિહીનીતું કદી હોયજ નહિ. ત્યારે આવા મહાન પ્રતાપી રત્નોની શોધ હાલ મળી શકશે કે નહિ? મળી શકશે. અંતરના શુદ્ધ ભાવો જરૂર મારા તરફ તેને ઘસડી લાવશે. મારા સ્તુત્ય સિદ્ધાંતોને લક્ષ્ય પુર્વક તે સ્મરણમાં લેશે; અને જેથી પુર્વની પુનઃસ્થિતી પ્રાપ્ત થશે.

હિન્દી—પુનીતજનની! આપશોકથી મુક્તબનો આપ સમાન ભવોધારીણી મહાદેવી જ્યારે શોકગ્રસ્ત થશે તો પછી આં અનંત ભવસાગરના વિચીત્ર વમજોમાં વિંટાયેલાં આપના શીશુઓના શાં હાલ થશે?

હિંદદેવી—માનુભાવ! મારા સતત સ્મરણ પ્રભાવે તારૂં આવયું થતાં હું અત્યંત આનંદી બની છું. પરંતુ ધર્મવીર ભારત દીપક મારો ધર્મ છેક નષ્ટ થવા પામ્યો છે, સ્થળે સ્થળે આ વીપરીત કાળને લઈ મારાં સંતાનો ધર્મ બ્રષ્ટ થવા લાગ્યા છે. અરે હૃદયશુન્યબની છેક અધમગતી જોડારી બેઠા છે. પ્રચંડનિંદ કામોને મુંગા મોહે સહન કરી મારો છેક તીરસ્કાર કરી બેઠા છે, એજ મને મહાન દુઃખનો ઢગ મારા સમીપ આવી રહ્યો છે. અને એજ કારણથી હું આ મહાન શોક સાગરે ડુબી રહી છું.

હિન્દી—કલ્યાણી! આપના સર્વ સ્તુત્ય વિચારો હું સમજી શક્યો છું. મહાન અધમ પંથથી જેઓ પોતાની ખરી શુદ્ધિભુલી બુદ્ધિ વિહના બન્યા છે, અધમ કામના સપાટાપર રહી સુખરૂપ માર્ગનો ત્યાગ કરી દુઃખરૂપ કનીષ્ઠ માર્ગનો સ્વીકાર કરી રહ્યા

લાલા કન્હીયાલાલ એન્ડ સન્સ અબદુલરેમાન સ્મીટ મુંબઈ.

છે. આક્ષણીક સુખમાં સદાની પરંતંત્રતા સ્વીકારી ખેડા છે. જનની આથી વિશેષ ભારત સંતાનોની શી દુર્દશા રહી ?

હિંદદેવી— ધર્માત્મા ! તારા દૈવી વચનો અક્ષરસહ સત્ય છે, આ અજ્ઞાનતાનું દુષ્પ તેઓ ક્યાં સુધી ભોગવ્યા કરશે, એજમને મહાન શુભ ઉત્પન્ન થાય છે. આ સખળ દુઃખથી હું સદાને માટે આંતરીક વ્યાધીથી રીખાયા કરું છું. મારા સર્વસ્વ અમુલ્ય ચક્ષુરૂપ પરમ વીરલ તાતના સંતાનો આર્ત વ્યથા બ્હોરીખેડા છે, અને એ કનીષ્ઠ વ્યથાથી હજુ કયે પગથીએજ કેવી કફેડી સ્થિતી અનુભવશે. આવા ભોળા કેવળ વિશ્વાસપર ગરદન ઝુકાવી રહેલા મારા બાળકો શી અધમગતીને પ્રાપ્ત થશે. તે કહી શકાતું નથી, મારી સતતી મારા ચક્ષુ સમક્ષ ભોળાભાવે લુખેમરતી જ્ઞેષ્ઠ મારા આંતરીક ભાવો શું નહિ રડતા હોય ? પવિત્ર આત્મા ! આ સખળ પ્રભાવનો લેશપણ અંશ પ્રભુ તેના હૃદયમાં પ્રેરીપુનઃ વિનય આશા અપાવશે, તેનીમને બહુ શંકા છે, મારાલાડીલા શીશુઓ ભોળાભાવે અધમતા ગ્રહી ખેડા છે, તેને સુમતિ પ્રેરી સુમાર્ગપર લાવવાનું મહદ્કાર્ય હું તને સોપું છું, તે નિરવિઘ્ને પસાર થાય તે નિશ્ચય-મને આશીરવાદ આપું છું વર્તમાન સમયને અનુસરી ઘટતા ઇલાજે તેઓને રસ્તાપર લાવ રે નિર્દોષ જહાજને ખરા કિનારાપર લાવી અને સ્વદેશ પ્રેમી બનાવ, તેના જે દૈવીગાનો સ્વર્ગીય સભામાં અવાતાં તે મુજબ સદોદીત ગવાતા રહેા, સખળ રસ્તાથી વિભુષીત મારા સંતાનોને સન્મતી પ્રેરી, મારી પ્રત્યક્ષ ઓળખાણ કરાવ, અને ઠામઠામ તેનો થતો અનાદર અટકાવ.

લાલા કન્હીયાલાલ એન્ડ સન્સની અખંડ તીર્થેરીયો વાપરે.

હિન્દી—દીવ્યકુમારી !

એજમારો દેશ કે જ્યાં પુણીનીતિ રેલતી,
એજમારો વેશ જેવેશે પ્રીતિ પ્રકુલતી.
એવાં અમારાં કાર્યજે કાર્યેજ કીર્તિ તે હતી,
એવા અમારાં નામજે નામેજ ઉજ્જવળતા હતી.
એવા અમારાં ખેલ, જેખેલે પુરીદ્રઢતા હતી,
એવા અમારાં ન્યાય, જે ન્યાયે સત્શોભા હતી.
આ એજ ભારતવર્ષ, દુનીયાનાજ દેવ અમો હતા,
એવાજ ધર્મ થકી અમે, દુનીયાતણી આપ્યાદીમાં.

આ પવિત્ર ઉદ્દગારો મારા સ્વદેશ પ્રેમી સંતાનોના મુખદ્વારા
સ્થળે સ્થળે સંભળાય, અને અધર્મને રસ્તે અથડાતા અજ્ઞાન જીવોને
ઉદ્ધાર થાય, એજ ઉદ્દેશ આપ ભવોધારીણીની આજ્ઞાનુસાર કરીશ.

હે ધર્મેશ્વરી ! ભારતીય દીવ્યદેવી ! આપના પવિત્ર ચરણોમાંથી
જટકી ગયેલા અને કુમાર્જી દોરાતા આપના સંતાનોને હું આપ
મહાદેવીની સ્વચ્છાનુસાર જરૂર મુળસ્થાને લાવીશ. તેઓને સમ્પળ
પ્રપંચોથી અદ્વિગતા ચુકાવીશ, અને આપની ઇચ્છીત આશાઓને
સત્વર અમલમાં મુકીશ.

હિંદદેવી—પ્રમળ આત્મીય વ્યકતી ! તારાં સંયોગમાં આવતાં એ
શીશુઓની થતી અધોગતી અટકશે, અને તારી ઇચ્છાઓ તેઓના
હૃદય પટપર ખરે આત્મીય પ્રકાશ પ્રગટાવી તેની ગયેલી શુધ્ધી
ઠંકાણે આવશે, કે તુરત સ્વરાજ્ય મળશે. તારા પુનીત મસ્તકપર આ
મારો વિન્ય હસ્ત છે, અને તે વિન્ય હસ્તમાં રહેલી આ વિન્યમાળા

લાલા કાઢીયાલાલ એન્ડ સન્સની દ્વારા પ્રકાશિત થશે.

જે દેવીસુગંધી પરીમલથી વિભુષીત થયેલ સ્વર્ગીય સંપત્તિ રૂપ તે તારા પવિત્ર કંઠમાં સ્વેચ્છાથી આરોપું છું; જેથી તારી વિનય; દ્વન્ન અખીલ દીર્ઘને ફરકતી રહેશે, તારા પ્રબળ આત્મીય પ્રભાવ પાસે કનીષ્ઠ માર્ગપર ગયેલાઓની મતી નિર્ભળ થશે. તારી સ્વરાજ્યની ધારણા સ્વરૂપ સમયમાં પુર્ણ થશે, અને સ્વદેશ ભક્ત તરીકે તારી નામના ગવાશે તારાપર આવતા કનીષ્ઠ વિદ્નો ક્ષણ-વારમાં નાશ થશે, અને એ પ્રભુઅંશી અગાધ શૌર્યપદ વિનયમાળા તારો સદા સર્વદા બ્રહ્માંડ સુધી વિનય ગળવશે, તારા પુનીત સંતાનો લોક પ્રિયથઈ મહાન સામ્રાટથી અધિક પુજનીય ગણાશે, તારા નેકી વચનોપર અનેક વ્યક્તિઓ પોતાના જનની પણ દરકાર નહિ કરશે, જા મારો આશીરવાદ છે કે મધરનોવાસ સદા સર્વદા તારામાં રહેશે, અને ભવિષ્યમાં સર્વલોકો તને પ્રભુપદે સ્થાપી પુજશે. તું તારો ધર્મ સંભાળજે આટલું યાદ રાખજે કે શઠમ્ પ્રત્યપી સત્યમ્ (અંતર ધ્યાન)

હિન્દી—આહા ! દેવતાઓના હૃદય કેવાં દયાળુ કેવાં ઉદ્દાર છે કે એક પગલરની પણ ખરેખરી આસ્તાથી કરેલી દ્રઢ ભક્તિથી તુશમાન થઈ કોણસા જેવા ક્ષુદ્ર અને કાળાજીવને અણુમોલ હીરા જેવો બનાવી દે છે પણ અજ્ઞયજ્ઞ જેવું છે કે કાળનો તોફાની પવન લાખો પગોની જાંઘીમાં એક પગપણુ જીવને એ રસ્તે વળવા દેતો નથી. હવે મારે શી રીતે વર્તવું ? હા સત્ય ! સદા સત્યનું સેવન કરતો આવ્યો છું, અને કરીશ સત્ય માર્ગે જતાં આ દેહની પણ હું પરવા નહિ કરીશ. શઠમ્ પ્રત્યપી સત્યમ્ આ સ્તોત્ર યથાર્થ છે.

લાલા કનૈયાલાલની આગમાં બળે નદી તેવી તીન્નેરી ખરીદો.

કંઈ પ્રતાપી પવિત્ર મુર્તિના વદન દ્વારાએ આવીભુત થયું હશે ? જેને માટે અનેક મગજે પારાવાર પ્રયાસ કરી તપાસ કરતા હશે તેઓને માત્ર ટુંકામાં આ પુનીત સ્તોત્ર ઉચ્ચરનાર વીરલ દીવ્ય મુર્તિનું સ્મરણ હૃદયમાં હશેજ, તે સ્વદેશ પ્રેમી અમુલ્ય શૌર્યશાળી પુનીત ભારતનો સ્વયં સેવક એક મહાત્મા છે.

અસુરી માયા દુરાગ્રહી ભક્તને ખરા જીગરથી ચાહે છે. તેના નીચ કૃત્યોમાં સામેલ રહી દીન પ્રતી દીન તેનો વિનય કરાવે છે, મહાન કિલ્લાઓ તોડે છે. મોટા પર્વતોપર ઉત્તમ થતાં લીલાવૃક્ષો જે સદાને માટે સુખાકારી ગણાય છે, પરોપકાર માટે પોતાના મુળીયાં સહીતનો પણ ભોગ આપે છે, આવા નિર્દોષ વૃક્ષો પણ દુરાગ્રહીની પ્રયંડ આગથી બળી ભસ્મ થઈ જાય છે પણ આથી મહાન શક્તિ ધરાવનારની સામે જ્યારે સત્ય આત્મબળ પ્રગટે છે, ત્યારે તે જગ્યાએથી દુરાગ્રહીનો નાશ થઈ જાય છે, સત્યાગ્રહમાં અગાધ શક્તિ સમાયેલી છે, તેનો નાશ કરવા માટે દુરાગ્રહી પોતાના સ્વબળ તોપગોળા ફેંકતાં અટકી જશે. અને કદાચ ફેંકશે તો તે સત્યની સામે આવતાં અર્ધ રસ્તામાંજ તેના ચુરેચુરા થઈ જશે. આ સૃષ્ટીમાં એવું કયું હથીયાર છે કે સત્યનો નાશ કરી શકે સત્ય એક પારસમણી છે, જેનું ચુર્ણ કરવા જવા હિંમત કરનાર લોખંડ પણ પોતાની ધારેલી ઉમેદથી નિષ્ફળ નીવડી પોતે સોનુંબની જાય છે. સત્ય એ વસ્તુ છે કે દુરીજનને પણ લાભ કરે છે. જે મનુષ્ય સત્યતણ અસત્ય ગ્રહણ કરે છે, તેના માટે ટુંકાણમાં એટલુંજ કે તેણે આ દુનિયામાં મનુષ્યરૂપે અવતાર લીધોજ નથી.

લાલા કન્હીયાલાલનાં અખંડ તાળા માટે રૂ. ૧૦૦૦ ધનિામ છે.

“સ્વધર્મથીજ સત્યુગ અને સ્વરાજ્ય”

આ સૃષ્ટીમાંથી સત્યયુગનો નાશ થયો નથી, પણ સત્યયુગ સ્થળે સ્થળે છવાઈ રહ્યો છે, સત્યયુગ આપણી સંભાળ લેવા પીઠ પકડી રૂંધા કરે છે, પણ આપણે આપણી ગતી તેનાથી વધારી કળીયુગની સાથે એકમેક થતા જઈએ છીએ. આપણી આવી અણ સમજથી સત્યયુગ વિશ્રામ લઈ પાછો આપણી પીઠ પકડી અફસોસ કરે છે, આપણી અજ્ઞાનતાએ કરી તેનુંતેજ ઝાખું પડતું જાય છે. આપણે ફેશનમાં ઉતરી સત્યયુગનો નાશ કર્યો છે, પણ તે તો અચળ છે, કારણ કે તે સમજે છે કે હું કળીયુગથી હીમત હારી ડરી ચાલ્યો જઈશ, તો મારા ભારતવાષીઓની આનાથી પણ ખુરી દશા થશે, કળીયુગ પોતાની પ્રબળ સત્તા જમાવી સત્યયુગનો નાશ થયો માને છે, પણ તેમ નથી, માત્ર વસ્ત્ર ઉપર મેલની અસર થતાં મેલું દેખાય છે, પણ તેનું અંતર તપાસતાં તો તે શ્વેતજ છે, તેવીજરીતે આપણી કપ્પુદ્ધિરૂપી મેલ સત્ય યુગને લાગેલો છે, પણ કાળેકરી પ્રભુ આપણી બુદ્ધિ ઠેકાણે લાવશે, ત્યારે કરેલી ભુલનો પસ્તાવો આપણે પાસવાર કરીશું, અને તે સમય આપણને મૃત્યુ સમ પરિતાપ થશે; ત્યારે સત્યયુગ ઉપર આપણી કપ્પુદ્ધિરૂપી લાગેલો મેલ તુરત ધોવાઈ જઈ પ્રકાશમાં આવશે. ત્યારેજ સ્વરાજ્ય મળશે હિંદની હાલત આપણા વડવાદારા તથા ઇતિહાસદારા આપણે જાણી રાકીએ છીએ કે જે વસ્તુઓ આપણે હાલ ખરીદ કરીએ છીએ, તે આગળના કરતા ચારગણી, આઠગણી તથા સોગણી મોંઘી ખરીદીએ છીએ.

લાલા કૃન્દીયાલાલના અખંડ પેટન્ટ તાળાં નજરે જોવાં જોવાં છે.

આજથી પચાસ વર્ષ ઉપર આપણા દેશમાં સો સો વર્ષના
 વૃદ્ધ સ્ત્રી પુરુષો સખ્યાબંધ જોતા હતાં, તેની જગ્યાએ અત્યારે તેવા
 નરનારીઓ ભાગ્યેજ જોવામાં આવે છે. તેનું કારણ શું? એજ કે
 તમો યાદ કરી જોશો તો જણાશે કે તમારા વડવાઓને ત્યાં ગાય,
 બેસ, તથા છેવટે બકરી પણ આપણા શરીરને પુષ્ટ બનાવવા
 રાખતા હતા, જેના દહીં દુધ તથા ધીમાં આપણી બાલ્યાવસ્થા સદા
 પ્રકૃલીત રહી પુષ્ટ બનતી હતી, બાલ્યાવસ્થામાં સ્વચ્છ ખોરાક
 મલવાથીજ આ શરીર આયુષ્યમાન થતું હતું, ડ્રાઇફન હતભાગી
 હશે કે સાંજ સહવાર ધી, દહીં, દુધ સિવાય બોજન કરતું હોય,
 હાલ નબળા ખોરાકે કરી શરીરના સાંચા ક્યારે બગડશે તેની કંઈ
 ખબર પડતી નથી, અને એવાજ ગુલ્ય કારણથી આપણા દેશમાં
 રોગ ફેલાયો છે. હાલ પૈસાના લોભે કરી આપણે આપણી જીંદ-
 ગીનું સુખ તથા આયુષ્ય વેચીનાખીયે છીયે, આપણા બચ્ચાઓના
 માટે પુરતા પૈસા ખરચતા પણ ચોખ્ખાં દહી, દુધ કે ધી ભાગ્યેજ
 મળશે. હાલ સ્થળે સ્થળે દુધની ડેરીઓ મલાઈ ખેંચવા રાખવામાં
 આવે છે, જે કારણથી ચોખ્ખા દહી, દુધ ભાગ્યેજ મળી શકે છે,
 ખરીદેલું દુધ ચોખ્ખું છે એમમાની આપણે આપણા બચ્ચાઓને
 પાશું પણ તે ચોખ્ખું ભાગ્યેજ હોય કહો આવા ખોરાકથી બાળકોના
 શરીર શક્તીવાન શી રીતે બને? અને તેઓ સો વર્ષનું આયુષ્ય
 શી રીતે ભોગવી શકે? આગળના વખતમાં વડવાઓના હાથે ભુલથી
 દુધમાં પાણી ભળીજતું તો આવા દુધને રોગીષ્ટ સમજી ફેકી દેતા
 હતા. હાલ જે વસ્તુમાં આપણા શરીરની ખરાબી થાય છે, તે વસ્તુ

લાલ્લા કન્હીયાલાલના અખંડ તાળાં ભાંગી પણ શકતા નથી.

આપણે પહેલી ગ્રહણ કરીએ છીએ, અત્યારે આપણે સદાને માટે
 પાણીવાળું તથા મધાઇ ખેંચેલું દુધ ખાઈએ છીએ. વળી અદ્વિસોસની
 તો વાત એ છે કે હાલ દુંકી મુદતમાં આપણે નીતિરીતી, ધર્મકર્મ,
 સગાસહોદર હિન્દનું હિત, આ સર્વે ઉપરથી ચાલ ઉતારી એક
 ચાર આનાના કપ રકાબીમાં ચાલને પાણી દુધ તથા સાકરમાં
 મેળવી પીનધયે છીએ. આ કેવી ખેદની વાત છે? ચાલના ખરા
 સ્થળ છોડી હાલ હિન્દમાં ઠેર ઠેર ગુડા સ્થળે ચાલ વધવા માંડ્યો
 આથી આપણા શરીર નીરબળ તથા નીરમાલ્ય થતાં ગયા, ગુડા
 ચાહે આપણાં દેશમાં, તથા શરીરમાં પારાવાર નુકશાન કરેલું છે,
 ગુડા ચાલ રોગનુ મુળ છે, કુસંપનો પાયો છે, જંકરાગ્નિને મંદકરી
 આપણા શરીરને નુકશાની પહોંચાડે છે. ભાઈઓ આ દેશનું બલું
 ઇચ્છતા હો તો જેના ઉપર ચાલ રાખવાનો છે, તેના ઉપર ચાલ
 રાખો કૃત્રિમ ગુડા ચાલનો ત્યાગ કરો ગુડી ચાલનાએ કરી આપણે
 આપણા દેશનું હિત બાળુએ મુકી આપણે આપણા કુટુંબનું પણ
 હિત કરવાને બદલે આપણે તેનું અહીત કરીએ છીએ. નજીવી બાબતમાં
 અજ્ઞાનીઓ પોતાના કુટુંબમાં કલેશ વધારી સુખી સંસાર ઉપર
 છરી ફેરવે છે, નાના નાના પ્રકારના સુખો નાશ પામશે એવા
 ભયથી પોતાના સગાભાઈઓનો પણ ત્યાગ કરે છે, આ કેવી
 અજ્ઞાનતા? આ દુનીયામાં વહાલામાં વહાલું સુખમાં સુખ, જીવનમાં
 જીવન કોણ? ફક્તમાં જાયો બંધુજ છે, તેની તથા પોતાના કુટું-
 બની દરકાર છોડી દે છે, તે કુટુંબનો, બંધુનો, તથા દેશનો દ્રોહી
 છે. આ હિન્દની અવદશાનું મુળ કારણ છે. જે દેશમાં સંપ જોધયે
 લાલા કન્ડીયાલાલના સંસ્કારણ તાળાને ખીજ ચાવી લાગતી નથી.

ત્યાં કુટુંબમાં પણ કલેશ તો હિન્દુનું હીત ક્યારે થશે આ સવાલ મારા અંતરમાં વખતો વખત ડાંખી ચક્રુમાં પાણીલાવે છે, બંધુ પ્રેમ અમુલ્ય છે. જે પ્રેમ જળવવા સંપત્તિનો નાશથાય. છેવટ એક બીજા માટે પ્રાણ અર્પિદેવાંપડે તોપણ સહોદરના સ્નેહની કીંમત થઇ શિકત નથી. આવા પ્રેમને બુદ્ધી જઇ આપણા કુટુંબમાં કલેશ વધારી આપણેજ આપણા દેશમાં ફેલાવ કરીએ છીએ, આ પાપ કંઇ ઓછું નથી, પૈસાથી અનેક ચીજો મળે છે, પણ અગણીત લક્ષ્મી આપતાં માનોજલ્સો બાઇ આ દુનિયામાં ક્યાંય મળી શકતો નથી કહ્યું છે કે

શીખરણી.

મળે કાન્તા પુત્રો, ધનથી ભુમીમાં દેશ ભ્રમતાં,
મળે છે બીજાંજે, સકળ સુખદા ભોગગમતા,
સગા સર્વે પ્યારાં, સહજ સમનાહિ ખલકમાં,
મળે નાહિ ક્યાંઇ, નીજ જનુંનીજયો આ જગતમાં.

વળી ભર્તૃહરીએ પોતાના બાઇ વિક્રમાદીત્યનો અનાદર કરી પસ્તાવો કરેલો છે કે

માલીની.

વચન સર્વ સાચાં, વિક્રમા બંધુ તારાં
શ્રવણ યુગલ કાચાં, કામથી બ્રાતમારાં
વગર સમજ કાઢ્યો, વીરતુંને વિદેશે
ભરથરી નૃપ ભુલ્યો, ભામિનીને ભરોસે.

બંધુ વિયોગે ભર્તૃહરીએ આવાં તો અનેક પરતાવાના શબ્દો કહ્યા છે. તેથી પુનઃ બાઇ તથા ગએલા વખતની કે ગઇ આયુ-લાક્ષાની ત્રીજેરીની ખરી ચાવી ચોરાયા છતાં ચોર ખોલી શકે નહિ.

ધ્યની પ્રાપ્તી થઇ નહિ. તજેલું રાજ્ય ફરીથી ગ્રહણ કરવાની શક્તી રહી નહિ, બુલનો ગમે તેવો પરતાવો કરવાથી ગઇ બાળ તથા ગયેલી જીંદગીના દિવસો હાથ આવતાં નથી. આ ઉપરથી યાદ રાખવાનું છે કે જે મનુષ્ય સત્યનો ત્યાગ કરશે નહિ, તેને ભર્તૃહરી માફક પોતાના કુટુંબ કે દેશને માટે પાછળથી પરતાવો કરવાનો વખત આવશે નહિ. અને તેજ સ્વરાજ્યનો અધીકારી છે.

ત્યારે હવે આપણે કયે રસ્તે ચાલવું કે જેથી આપણા દેશમાં દુઃખદ સ્થિતિયે મુકાયેલો સત્યયુગ પુર્વરૂપ ધારણ કરે ? જેવી રીતે ભર્તૃહરીએ દરેક વસ્તુઓ ભયવાળી ગણી માત્ર વૈરાગ્યજન અભય-માની ગ્રહણ કર્યો અને આખરે તે નિરાકારના રૂપમાં એકમેક થઇ ગયો. તેવીજ રીતે આપણે અનેક ભયમાંથી નીર્ભય થવા શાની શોધ કરી નિર્ભય થવું ?

જેમ ભર્તૃહરીને માટે વૈયાગ્ય અભય હતો, તેમ આપણા માટે સત્ય વર્તનજન અભય છે. કહો આથી વિશેષ ધન કયું છે ? આ ધનની જે કીમત જાણુ છે તેને માટે સ્વરાજ્ય દુર નથી.

આમ જાણુવા છતાં આપણે સત્યને વિસરી આપસમાં કુસંપ કરીયે છીયે આગળ આપણે શાળામાં વાંચી ગયા છીયે કે એક રોટલાના કડકા માટે બે બીલાડીની ખટપટમાં વાંદરજી ન્યાયાધીશ પાસે ઇન્સાફ મેળવવા ગઇ. ત્યારે વાંદરજીયે ઠારકું મોંરાખી બીલાડીની આ વાત માન્ય રાખી ત્રાજવાના પલ્લામાં તે રોટલાનાં બે ટુકડા કરી મુક્યા, વધઘટનો ટુકડો તે પોતાના મુખમાં મુકતો જાય આમ કરતાં આખો રોટલો વાંદરજી ખાઈગી ગયા, ન્યારે બંને

કન્દીયાલાલની તીજેરીની પીંડ અખંડ વાળેલી હોય છે.

ખીલાડીઓ હાથ ધસતી રહી આ રીતે આપસની તકરારનો અંત આવ્યો. આ પરસ્પરના અસંતોષનું પરીણામ “ માટે આપણુ-પણુ જે સત્યતણુ આપસમાં વૃદ્ધિ પામેલા કુસંપનો નાશ નહિ કરીશું” તો આપણા કુટુંબમાં ખીન્ન કુટુંબીઓ કલેશ વધારી વાન-રણ જેવો અદલ ઇન્સાફ આપી આપણને હાથ ધસતા કરશે. આવા બનાવોથી બચવા અને હિંદમાં એક્યતા કરી દુષ્ટતા દૂર કરવા કેટલાક નરનારીઓ પોતાના દેશને એકત્ર બનાવવા દેશાર્થે એકજ ધ્યાન લગાવી રહ્યા છે. અને તેના અંતરના ઉદ્ગારોનો અર્થ નીચેની કવીતામાં સમાયો છે.

(ગાયન)

ભારત નરનારી ઉમંગ અંગધારી આવો કરીએ સ્વદેશનો ઉદ્ધાર
થઈએ સંપે જોડાવા તૈયાર બૂલી કોમ કોમના દ્વેષ ખાર-ભારત
હિન્દુ મુસલમાન પારસી ઇસાઈ બાંદુશા ભેટી આવાર
હિન્દી કહેવાયે એક બની જઈએ જાણુ કુટુંબ પરીવાર
જેઈએ માતૃ ભુમીનો જયકાર.....ભારત

અશોક

વળી આપણા કેટલાક હિંદી ભાઈ બહેનો પોતાના હિંદુનું સુગાન ધણુ વર્ષથી નીચે મુજબ ગાય છે.

(ગાયન)

“ અમોને પ્રાણથી પ્યારો, અમારો દેશ હિન્દુસ્થાન,
અખીલ સંસારમાં ન્યારો, અમારો દેશ હિંદુસ્થાન.
હિમાલય શા ઉંચા પહાડો જે સ્પર્શે સ્વર્ગથી આશમાન,

કન્દીયાસાગ્રની તીજેરી ખરી ચાવીથી ધણી રીવાજ ઉઘડતી તથી.

સિંધુ ગંગા યમુના આદિ નદીઓ દષ્ટ રહી અમીપાન.
કળા કૌશલ્ય વિજ્ઞાનો, તણા અહિંથી કુટ્યાં ઝરણાં,
ઉપનિષદ્ વેદ ગીતા બ્રહ્મવિદ્યાનાં અનેરા ગાન.
અમોને એવી આ અમ માત્ર ભૂમીનું દિલે અભિમાન,
એલો હિંદ દેવીનો સુન્ન જયકારને કલ્યાણ.”—અમોને

ચંદ્રગુપ્ત

“સ્વરાજ્યમાં આપણો અધિકાર”

“એનીબીઝંટે કહ્યું છે કે ભારત વર્ષને ત્યાંસુધી સ્વરાજ્ય મળશે નહિ, ત્યાંસુધી ભુખે મરવાનો રોગ હિંદમાં ફેલાતો જશે. મહાત્મા ગાંધીજીએ કહ્યું છે કે ભારત વર્ષમાં દરિદ્રતા વધતી જાય છે. હિંદુસ્તાનનો કાચો માલ પરદેશ જઈ તેની ચીજો બની અહીં આવે છે, ત્યારે તેજ ચીજોના આડ ગણા નાણા આપી આપણે પાછા તેજ ચીજો ખરીદીએ છીએ. જે દેશ પોતાના કપડા વાસ્તે કરોડો રૂપિયા વિદેશી કારખાનાવાળાઓને મોકલે છે તે દેશની ઉત્પત્તિ ક્યાંથી થાય ? આખા ભારત વર્ષમાં ફરતાં હું કંઈક પ્રગળે જોડા પહેરતા પણ જોતો નથી. મધ્યમ સ્થિતીના લોકોની બહુ દુર્દશા છે, કનીષ્ઠ લોકોને ઉચ્ચે આબ અને નીચે ધરતી છે. તેને માટે કોઈ સારો દિવસ નથી. તેઓ નીરાધાર છે. ભારતનું ધન પૃથ્વીના પેટમાં ભર્યું છે. ખીજી તરફ નજર ફેંકતા લોકોની આવક વધી નથી, ત્યારે ખીજી બાજુએ ખર્ચ વધતોજ જાય છે. આ સ્થિતીનું અવલોકન સરકારના ધ્યાનમાં આવ્યું હોય એમ મને જણાતું નથી.

લાલા કન્હીયાલાલની તીજેરી-ઓ કાયરમુદ્ર સાખીત થઈ છે.

હું માનું છું કે સરકારનો હેતુ શુદ્ધ છે. જેથીજ તે માને છે કે પ્રજાની ઉન્નતિ થતી જાય છે. સરકારી અર્થશાસ્ત્રીઓ પણ કહે છે કે ભારતની ઉન્નતિ થતી જાય છે. પણ મને આકાશમાંથી દેવતાઓ આવીને પુછે તો પણ કહીશકે ભારત દીનપ્રતિદીન કંગાલ થતું જાય છે. મહાત્મા ગાંધી સ્વરાજ્ય માટે કહે છે કે જ્યારે ભારત વર્ષની દરેક પ્રજા સ્વરાજ્યનો આશય સમજશે ત્યારે સ્વરાજ્યને કોઈ રોકી શકનાર નથી. કોઈ મનુષ્ય એવો નહિ હશે કે જેને સ્વરાજ્યની ઇચ્છા નહિ હોય. ધણા અજાણુ રાજાઓએ પણ પોતાનું રાજ્ય સારી રીતે ચલાવ્યું છે. જે મનુષ્ય એમ સમજે છે કે સ્વરાજ્યમાં અમારાથી ભાગ લેવાશે નહિ, તે મનુષ્ય બુલ્બ ખાય છે. કોઈ મનુષ્ય એવી ચિંતામાં વખત પસાર કરશે નહિ કે ભારત વર્ષને લડવાનું કામ કોણ શીખવશે? ભારત વર્ષ જ્યારે લડાઈનું કામ શીખવા માટે તૈયાર થશે, ત્યારે તે સત્તર શીખી શકશે. ધણીજ દીલગીરીની વાત તો એ છે કે સરકારે હજુ સુધી ભારતને લડાઈનું કામ શીખવવાથી બાતલ રાખી છે. સરકારે જે આમ ન કર્યું હત, તો લાખો કેળવાયેલા લોકોમાંથી હજારો સિપાઈઓ સન્કારની આ જ્ઞા મળતાંને વાર યુદ્ધમાં દાખલ થયા સિવાય રહે તે નહિ. આમા દોશ કોનો છે !

ઉપર મેં જે વિચાર દર્શાવ્યા છે, તે મારા વિચાર પ્રમાણે તો આ માર્ગ ઠીક જણાતો નથી. આજનું હિન્દુનું વાતાવરણ પશ્ચિમની નીતિરીતી ઉપર મોહી પડ્યું છે. અમે આજે જે સ્વરાજ્ય માગીએ છીએ, તે પશ્ચિમની રીતભાતને અનુસરીને છે. ધણા

વાળાં જાપ ટ્રેડ માર્ક તપાસીનેજ તાંજાં ખરીદે જો.

માણસોનો વિશ્વાસ છે કે સ્વરાજ્ય સિવાય આપણા બીજા કોઈ માર્ગ છેજ નહિ. મારું ધારવું તદ્દન ગુદુંજ છે, મારે એ ન ભુલવું જોઈએ કે ભારત વર્ષ એ કાંઈ યુરોપ નથી, જાપાન નથી, ચીન નથી, ઘણા વિચાર કરતાં હું તો એમજ કહીશકે ભારતભુમિ એજ કર્મભુમિ છે. જ્યારે બીજા સર્વે દેશો ભોગ ભુમિમાં લેખાય છે. સત્યતા ખાતર આ દેશે જેટલાં કપોટા સહન કર્યા છે, એટલા દુઃખો સહન કરનારો કોઈ દેશ આખી દુનિયાના પડદાપર છેજ નહિ, જ્યારે અમારી પાર્લામેન્ટ બનશે, ત્યારેજ અમે અમારી ભુલો સુધારી શકશું. આરંભમાં ભુલ અવશ્ય થશેજ, પણ તે ભુલને સુધારવામાં અમને વખત લાગશે નહિ, ત્યારેજ અમે અમારી દરિદ્રતા ટાળવાનો ઉપાય સત્વર કરીશું. કેવી આશ્ચર્યની વાત છે કે ભુલ કરવાનો પણ અમને અધિકાર નહિ, જેને ભુલ કરવાનો અધિકાર નથી, તે આગળ વધવા માટે અસમર્થ છે.

હાઉસ ઓફ કૉમન્સનો ઇતિહાસ ભુલથી ભરેલો છે, અરબીમાં કહેવત છે કે મનુષ્ય ભુલતું પુતળું છે, ભુલ થવાનું કારણ એ ભુલ સુધરવાનું પ્રતીર્થિય છે. આ કર્તવ્ય સ્વરાજ્યની એક ભાષા છે. અમે આવી પારલામેન્ટ માગીએ છીએ. આજે અમે તેના વાસ્તે તૈયાર છીએ. હવે તે અમને મળવું જોઈએ, ખ્રિસ્તીશ પ્રજા તંત્રની સામે દરખાસ્ત લાવવાથી સ્વરાજ્ય મળવાનું નથી, તેઓ કહેશે કે અમે સ્વરાજ્ય મેળવવા વાસ્તે બીજા કોઈનો આશ્રય લીધો નથી. અમે તો અમારી લાયકાતથીજ તે મેળવ્યું છે, તમને મળતું નથી, તેનું કારણ તમે અયોગ્ય છો, જ્યારે તમે યોગ્ય લાયકાત ધરાવનારા

ચોરી પકડવાની ત્રીજેરીઓ કન્હીયાલાલને ત્યાં મળે છે.

અનશો ત્યારે તેને કોઈ અટકાવી શકનાર નથી. મારી સમજ પ્રમાણે પહેલા આપણા ભાઈઓ પાસે સ્વરાજ્ય માંગવું જોઈએ, આપણી દરખાસ્ત પહેલી એમના સામે થવી જોઈએ, ત્યારે આપણા ભાઈઓ સમજતા થશે કે સ્વરાજ્ય શું વસ્તુ છે, ત્યારે કોઈ સ્વરાજ્યને રોકી શકનાર નથી સ્વર્ગીય સર ડબ્લ્યુ હ્યુટર બ્રિટીશ રાજ્યના યુધ્ધમાં ભાગલછ વિજય મેળવવો એ ઉત્તમમાં ઉત્તમ ઉપાય છે, સાંપ્રત યુધ્ધમાં ફ્રાન્સ તથા મેસોપોટાનીયામાં આપણા સિપાઈઓએ પોતાના પ્રાણનું બળીદાન આપ્યું છે, આ સિપાઈઓ સ્વરાજ્યના સંબંધમાં કંઈપણ જાણતા નથી. યુધ્ધની સમાપ્તિ પ્રસંગે પણ તેઓએ સ્વરાજ્ય માંગ્યું નથી. પણ તેઓતો ફક્ત નીમકહલાલ કરવા માટે જ ત્યાં ગયા હતા, રાજના કંઠણ સમયમાં તેઓ રાજ્ય ભક્ત બન્યા છે અમારી યોગ્યતા એમાં છે કે સ્વરાજ્ય મેળવવાની અમે જેમાં પ્રયત્ન ઇચ્છી રાખીએ બીજું એ પણ સમજવું જોઈએ કે ભારતની સેવા શુધ્ધ નિષ્ઠાથી થાય તો સ્વરાજ્ય મળતાં કંઈ વિલંબ લાગશે નહિ, જે જાતીમાં સ્વરાજ્યની લહેર પેદા થાય છે, તે જાતીમાં જીવનના દરેક કાર્યોમાં જાગૃતિ આવે છે. સ્વરાજ્યનું પ્રથમ ચિન્હ આપણું અંતર છે, અંતર જાગે તો સૌ જાગે હમણા અમારું અંતઃકરણ સ્વતાંત્ર નથી સ્વરાજ્યના પાઠ-શાળામાં આત્મસયમ, આત્મનિર્ણય, આત્મ સુધારણા તથા આત્મનિરીક્ષણ એ બધા સ્વરાજ્યના પ્રથમ પાઠ છે.

(શ્રી કમળા. ગાંધી હિન્દી પુસ્તક ભંડાર, મહાત્મા ગાંધી.)

ચંપારણમાં મહાત્મા ગાંધીજી.

ઈ. સ. ૧૯૧૭ ના એપ્રિલ માસની પંદરમી તારીખે મુઝફ્ફરપુરમાંજે થઈ ચંપારણમાંના નીલતું વાવેતર કરનાર મજ્બુર લોકોની સ્થિતિ જોવા નીકળ્યા. સરકાર તરફથી પોતાને રસ્તામાં રોકવામાં આવનાર છે, એવા સમાચાર ગાંધીજીને મળ્યા, છતાં સ્ટેશનપર ગયા. મોતીહારી જનારી પહેલી ટ્રેનમાં તેઓશ્રી ગયા, અને ત્યાંના પ્રસિદ્ધ વકીલને ત્યાં વાસો કર્યો. તા. ૧૬-૩-૧૭ ના રોજે ચંપારણના જીલ્લા માજિસ્ટ્રેટ તરફથી ગાંધીજીને નોટીસ મળી, તેમાં જણાવ્યું હતું કે આ જિલ્લામાં તમારા આવવાથી સાર્વજનિક શાંતિનો ભંગ થવા તથા ભયંકર દુગ્ધા શીસાદ થવા વકીલે માટે આ નોટીસનો તુરતજ અમલ કરી જિલ્લા બહાર જતી પહેલી ટ્રેનમાં તમે ચાલ્યા જાઓ. જે મહાત્માએ દીન દુખીયાને અત્યાચારથી બચાવવા માટે જેણે પોતાનું જીવન દેશ હિતના કામ માટે અપર્યાપ્ત કર્યું છે, તે મહાત્મા આ નોટીસની આજ્ઞા શી રીતે પાળી શકે ? જીલ્લા માજિસ્ટ્રેટને તેમણે તુરતજ જણાવ્યું કે મારા સંબંધમાં આપે જે લખ્યું છે તે ઠીક નથી લખ્યું હું જિલ્લાની સરહદ છોડી જઇશ નહિ. હું અહીં વાસ્તવીક જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાની ઇચ્છા રાખું છું. છતાં જો અધિકારી વર્ગને અયોગ્ય લાગે તો આ માટે હું દંડ ભરવા તૈયાર છું. પણ મારા દેશીયોને ન્યાય અપાવવો એવી મારી પ્રતીજ્ઞા તોડી જઇશ નહીં. અંતે સ્થાનિક સરકાર તરફથી ગાંધીજીને બધા સ્થળે જવાની છુટ મળી. મહાત્મા દરેક સ્થળે ફરીને લોકોની વાસ્તવીક સ્થિતિ જોવા લાગ્યા. હજારો

કન્ડીયાલાલનાં તાળાં તમે ઘેરઘેર જોઇ શકશો.

માણસોના હેવાલ સાંભળ્યા. આ વખતે તેમણે અહીંના લોકો વચ્ચે અને નીલવાળા સાહેબ લોકો વચ્ચે અહુજ વિરોધ જણાતો હતો. દશ વરસના છોકરાઓને સાહેબ લોકોના ગુમાસ્તા જખર-જસ્તીથી કામપર લઇ જતા હતા. તેમને ફક્ત એક કલાક ખાવાની રજા મળતી. આ ત્રાસથી ધણા લોકો ધરખાર તથા પોતાના ખેતરો છોડીને બંગાળની ભુમિપર રહેવા લાગ્યા. “સાહેબ-લોકો જે આને શેર ધી ખરીદતા, અને દુધ દહીંની પાઇ સરખી પણ આપતા નહિ. પોતાના ખેતરોમાં ગળા સિવાય બીજું કંઈ ન વાવી શકતા. તે બદલામાં તેમને ૧૪ થી ૨૦ રૂપીઆ મળતા, અને સાહેબ લોકો ૩૦૦ રૂપીઆ સુધી ઉપજવતા એકંદરે અહીંની પ્રજાની આ વખતે દુઃખની સીમા નહોતી. આ લોકોના જીવનનો બધો ખ્યાલ મહાત્મા સમક્ષ આવી ગયો હતો, અને આ વાત કમી-શનર સુધી ગઇ હતી. મહાત્મા પણ આ લોકોની વાત જોળાવવા દરેક ગામમાં ફરતા હતા એક વિધવા પોતાના ચાર બચ્ચાંઓને લઇ મહાત્મા પાસે આવી.

તેના ચારે બચ્ચાંઓ દશ વર્ષની અંદરના હતા. આ વિધવાએ પોતાના શીરના બાલ મહાત્માને બતાવ્યા, અને રૂદન કરતા કહેવા લાગી કે નીલની કોઠીના ઠેકેદારે મને બાલ પકડી ધસડી મેં આ વખતે ગામના લોકોપાસે સાહ્યતામાગી, પણ એકપણ માણસ મારી મદદે આવ્યો નહિ. ઠેકેદાર મને તથા મારા દશ વર્ષના બચ્ચાંને જખર જસ્તીથી કામપર લઇ ગયો. મને આ પહેલા આ કામનો ખીલકુલ અનુભવ નહોતો, હુંકાણુમાં આ પ્રમાણુ મહાત્માપાસે

કન્હીયાલાલનાં તાળાં ઉઘી બનાવટવાજ હોય છે.

હજારો માણસો પોતાના દુઃખની ફરીયાદ કરવાં લાગ્યા, મહાત્માએ અથાગ પરીશ્રમ લઈને ૭૦૦૦ થી વધારે મનુષ્યોનો રિપોર્ટ તૈયાર કરી સરકાર સમક્ષ રવાના કર્યો. આ વખતે દરિદ્રતામાં ઘેરાયેલા માણસોએ આળુબાળુ લુટફાટ શરૂ કરી. આથી નીલવાળા સાહેબોને કહેવાનું મળ્યું કે આ બધો અનર્થ થવાનું કારણ મહાત્મા ગાંધી છે. ઘણા એંગ્લો ઇન્ડિયન પત્રો લખવા લાગ્યા કે “ગાંધી બીહારમાં આવ્યા છે તો નકી બળવો થશે. યુરોપીયન એસોશીયને ગાંધીજીના સંબંધમાં અનેક વાતો કરતા હતાં, તેઓ કહેતા કે કાઠિયાવાડમાં રહેવાવાળો માણસ વિહારના ઝઘડામાં શા માટે પડે છે? આ વખતે સરકારે ચંપારણ્યના આ ઝઘડા માટે છ સદ્ગૃહસ્થોની કમીટીનીમી, અને પ્રજા તરફથી ગાંધીજીને નીમ્યા આ ઉપરથી ગાંધીજી તરફ સરકાર કેટલો વિશ્વાસ ધરાવે છે, તે જણાઈ આવે છે. આ વખતે વિહારના અનેક સદ્ગૃહસ્થોએ કમીટી સમક્ષ સત્યતાથી બધી હકીકત જાહેર કરી. આ કમીટીના શુભ પ્રયાસથી વિહારના ઘણાખરા ઝગડાનો અંત આવ્યો મુખ્યત્વે કરી નીલવાલા સાહેબો સાથે લોકોના જે આગળના ખેતી કરવાના કાલ કરાર હતા તે રદ કર્યાં, આ બનાવથી ત્યાંની રૈયત ગાંધીજીને દેવ તુલ્ય માનવા લાગી. દશ દશ ગાઉથી તેમના દર્શન કરવા મનુષ્યો આવવા લાગ્યા, આ પ્રદેશમાં મહાત્માએ ત્યાં એક કન્યાશાળા, તથા ત્રણ છોકરાઓ માટે સ્કુલો ખોલી આ પાઠશાળામાં દેશી ભાષામાં જ શિક્ષણ અપાય છે. બાળકો પાસેથી શી લેવામાં આવતી નથી. એક ડૉક્ટરની પણ ત્યાં સેઠ રાખેલી છે. આ પ્રમાણે

કઠીયાલાલનાં ગેલવે નાઇનનાં તાળાં વાપરો.

મહાત્માએ ત્યાંના લોકોપર અનહદ ઉપકાર કર્યા છે, ત્યાંના લોકોને મહાત્માપર એટલો દ્રઢ વિશ્વાસ છે કે પોતાના ઘરના કજીયાનો ફેંસલો પણ મહાત્મા પાસે કરાવતા હતા. ચંપારણ્યમાંથી મહાત્મા જ્યારે જવા નીકળ્યા ત્યારે સ્ટેશનપર તેમનો સ્વાગત કરવા ત્રીસ હજાર મનુષ્યો ભેગા થયા હતા. ચંપારણ્યના લોકોને મહાત્મા તરફ કેવો પુજ્ય ભાવ છે તે ઉપરના જ્ઞાનથી જણાય આવું છે, મહાત્મા ગાંધીજી ચંપારણ્ય માટે કહે છે કે ” ચંપારણ્યના લોકોને બેઠતી વસ્તુ હવે મળી ગઈ છે. નીલવરોની સાથે આપણે ટંટો નહોતો કરવો. શીસાદ નહોતી કરવી. આપણે તો માત્ર તેમની ગુલામ ગીરીમાંથી છુટવું હતું, અને એટલું આપણે કરી શક્યા છીએ. ચંપારણ્યની રમ્યતાના સંબંધમાં થયેલા હુકમો મુઝફરપુરને લાગુ પડતા નથી, પણ તે રફતે રફતે લાગુ પડશે, એમ હું માનું છું. આપણે ઘણું વસ્તુ નથી લઈ શકતા, તો તેનું કારણ એટલુંજ છે કે આપણે જેની પાસે તે વસ્તુની માગણી કરવાની હોય છે, તેની અને આપણી વચ્ચે વિશ્વાસની લાગણી હોતી નથી. ચંપારણ્યમાં મેં કામશરૂ કર્યું, ત્યારે નીલવરો અને અમલદારો સાથે મારે ટંટો કરવો છે, એવું તેમને લાગતું હતું, પણ આખરે જ્યારે ખંતેને લાગ્યું, કે મારો તેવો બિલકુલ ધરાદો નહોતો, હું તો માત્ર નીલવરો પાસે રૂંચતને ધન્સાદ મલે એટલુંજ ચાહતો હતો, ત્યારે ધારેલી વાત પારપડતા કંઈ મુશ્કેલી રહી નહિ.

ચંપારણ્યનું આ કામ સમાપ્ત થયું છે, પણ ખીણું વધારે મુશ્કેલ કામ કરવાનું હજી રહ્યું છે. જે મનુષ્ય ગુલામીમાંથી છુટે

કન્દીયાલાલે તાળાં મારે આખા વીલાયત પેટન્ટ લીધું છે.

છે, સ્વતંત્ર અને છે, તેને યોગ્ય તાલીમ ન મળે તો તે સ્વતંત્રતાનો કદાચ દુરઉપયોગ કરે અંપારણ્યની પ્રજાને એક પ્રકારનું સ્થાનીક સ્વરાજ્ય તો મળી ચુક્યું છે, પણ હવે એ સ્વરાજ્ય શી રીતે ચલાવવું એજ પ્રશ્ન રહ્યો છે, આનેમાટે મારીસાથે કામકરનાર બાઈઓ બાપુ ખિન્નકીશોર અને બીજાઓએ શળી કરાવ્યું છે કે ઠેર ઠેર શાળાઓ કાઢીને લોકોને સામાન્ય જ્ઞાન અને આરોગ્યતાના નિયમનું વિશેષ જ્ઞાન આપવું, મંગળવારના મંગળદીને દાકા નામના ગામમાં શાળા ખોલવામાં આવશે. સ્વયં સેવકોની આ માટે બહુજ નડર છે. (ગાંધી હિન્દી પુસ્તક મંડાર તથા વિચાર સ્ત્રી.)

શિક્ષિત સ્ત્રીઓને મહાત્માના બે બોલ.

“ મહાત્મા ગાંધીજી કહે છે કે આધુનીક કેળવણી સ્ત્રીઓ પોતાના ખાસ કાર્યને સાફ જરાયે તૈયાર નથી કરતી. શિક્ષિત સ્ત્રીઓ અશિક્ષિતનો સમાગમ નથી કરતી, ધણીવાર નથી ઇચ્છતી, આ રોગ દુર થવો જોઈએ, અને શિક્ષિત સ્ત્રીઓને પોતાની સહજ કર-જનું ભાન આપવાની જરૂર છે. આવા દોષોમાંથી પુરૂષ વર્ગ પણ મુક્ત નથી, સ્ત્રીમાં નવી ભાવના ઉત્પન્ન કરવાની અને તેને અમલમાં મુકવાની જે શક્તિ રહેલી છે, તે પુરૂષમાં નથી. પુરૂષ પ્રમાણમાં અવિચારી, ઉતાવળો અને સદાય નવીનતાની શોધમાં રહે છે. સ્ત્રી ગંભીર, ધીરજવાન, અને પુરાણીક વસ્તુને ધણી બાંજે પકડી રહેનારી જોવામાં આવે છે, એટલે જ્યારે તેને કોઈપણ નવી વસ્તુ સુજે છે; ત્યારે તેની ઉત્પત્તિ તેના હૃદય કમળમાંથી જોવામાં આવે છે. એ પ્રમાણે ઉદ્ભવેલી વસ્તુને વિષે તેને અચળ શ્રદ્ધા હોય છે, અને તેથી તેનો પ્રચાર વધુ થઈ શકે છે, એટલે મારી

લાલા કન્હીયાલાલે તાળાં માટે હિન્દુતાનમાં પેટન્ટો મેળવ્યાં છે.

માન્યતા છે કે જે શિક્ષિત સ્ત્રીઓ કેવળ પુરુષની નકલ કરવાનું છોડી દઈ સ્ત્રીઓ વિષેના મહાન પ્રશ્નોનો સ્વતંત્ર વિચાર કરે તો આપણે ધણી ગુન્યવણી સહેલાઈથી ઉકેલી શકીએ. વિધવાનો સવાલ જેવોતેવો નથી, તેમાં ધણી સ્ત્રીઓ પ્રાણાર્પણ કરી શકે છે. વિધવા પોતાની ઇચ્છાનુસાર પુનર્લગ્ન કરે એ એકવાત છે, પણ પુનર્લગ્ન કરવાનુંબાળ વિધવાઓને શીખવવા પાછળ કાળક્ષેપ કરવો તે તદ્દન જુદીવાત છે, તેને બદલે સ્ત્રીઓ ધરભંગ થયેલા પુરુષને નહિ વરવાનો અથવા પોતાની દીકરી નહિ દેવાનો તેમજ પારણામાં જુલવાને લાયક બાળવરને પોતાની દીકરીઓની આહુતિ નહિ આપવાનો દૃઢ નિશ્ચય કરે અને કરાવે તો એમાંથી હિંદુસ્તાન સરસ પરીણામ આપે, એવો મને વિશ્વાસ છે, નાની મોટી સેંકડો વિધવાનો ઉપયોગ દેશને કેમમળે એ બહુ વિચારવા જેવું છે; અને એ વિચાર શિક્ષિત સ્ત્રીઓ ન કરે તો કોણ કરશે? મને તો ધણા વર્ષો થયાં એક વિચાર સુઝેલો છે તે અહીંપણ રજુ કરું છું. ચોડાજ વર્ષ પહેલાં આપણી સ્ત્રીઓ ૩ કાંતવાનું અને વણવાનું પણ કામ કરતી. અત્યારે એ ધંધો નાસ પામવાની હાલતમાં છે, એ ધંધાના જવાથી હિંદુસ્તાનને મોટીહાની પહોંચી છે, કરોડો રૂપિયા બહાર ધસડાઈ ગયા છે, વિધવાઓ હાલતો હવેલીમાં કે કહેવાતા સાધુસંતોની સેવામાં સમય ગાળે છે, અથવા તો ટાયલામાં, હવેલીયે જવામજૂ ધર્મ છે, એવું મને બાસતું નથી, હેતુસર હવેલીયે જવાથી ફાયદો ન થાય એમપણ કહેવા નથી ઇચ્છતો પણ બીજા કાર્યો છોડીને હવેલીમાં બેસવું એ પરમાર્થની પરિસીમા છે, એવો વિચાર તો કેવળ વહેમ રૂપ જણાય છે, તેજ પ્રમાણે જે સાધુ સંતને કોઈ પ્રકારની સેવા લાલ્લા કન્હીયાલાલની કબાટની કળોની બનાવટ ઇરપેસીયલ હોય છે.

કરવી એમા બનેનો ખીગાડ છે, અને વ્યર્થ કાળક્ષેપ છે, આવી પ્રવૃત્તિમાંથી કાઢીને હિંદુસ્તાનનો ઉપકાર કરવાની પરમાર્થીક પ્રવૃત્તિમાં વિધવાઓને જોડવી એ તેમનું શુદ્ધ પુનર્લગ્ન છે, એ સાહસ શિક્ષિત સ્ત્રીઓ કાં નકરે! કરવાને ઇચ્છનારી એવી સ્ત્રીએ પ્રથમ પોતે તો ઉદ્યોગની પાઠશાળાનો પહેલો પાઠ બજાવે જોશે, ૩ કાંતવું જોશે, અને કપડાં વણવા શાળે એસવું જોશે.

(આ ક્ષેપ ગુજરાતી હિંદુ સ્ત્રી મંડળ મારે સંવત ૧૯૭૪ ના નવા વર્ષના પ્રસંગે લખવામાં આવ્યો હતો.)

ઇતિહાસ અને સત્યાગ્રહ.

ઇતિહાસનો શબ્દાર્થ આમ થઇ ગયું એ છે. એ અર્થ કરીએ તો સત્યાગ્રહના પુષ્કળ પ્રમાણ આપી શકાશે, જે અંગ્રેજી શબ્દો ઇતિહાસ એ તરજીબો છે, અને જે શબ્દનો અર્થ બાદશાહોની તવારીખ છે, તે અર્થલેતાં સત્યાગ્રહનું પ્રમાણ હોય ન શકે, કથીરની ખાણમાં ચાંદી શોધે કેમમળે! હીસ્ટરીમાં દુનિયાના કોલાહલનીજ કહાણી મળશે, તેથી ગોરા લોકમાં કહેવત છે કે જે પ્રજામાં હીસ્ટરી (કોલાહલ) નથી તે પ્રજા સુખી છે, રાજાઓ કેમ રમતા તેઓ કેમવેર બાંધતા, એ બધું હીસ્ટરીમાં મળી આવે છે. જે આજ ઇતિહાસ હોય, જે આટલુંજ થયું હોય તો દુનિયા ક્યારની કુખી ગઇ હોત, જે દુનિયાની કથા લગાઇથી શરૂ થતી હોયતો આજે એકપણ માણસ જીવતો ન હોય. જે પ્રજા લગાઇનોજ ભોગ થઇ પડી છે, તેની એવીજદશા થઇ છે, આસ્ટ્રેલીઆના હાપ્સી લોકોનું નિકંદન નીકળીગયું છે. તેઓમાંના ભાગ્યેજ કોઇને આસ્ટ્રેલીયાના

ક-હીયાલાલની માસ્તરની ચાવીની કળો વાપરો.

ગોરાઓએ જીવવા દીધા છે, જેઓની જડ નીકળી ગઇ છે, તેઓ સત્યાગ્રહી ન હતા, જે જીવશે તે જ્ઞેશે, કે આસ્ટેલીયાના ગોરાના પણુ તેવાજ હાલ થશે, જેઓ તલવાર ચલાવે છે, તેઓનું મોત તલવારથીજ થાય છે. તારનું મોત પાણીમાંજ છે, એવી આપણામાં કહાણી છે. દુનિયામાં આટલાબધા માણસો હજી છે, એથી જાણાય છે કે દુનિયાનું બંધારણ હથીયાર બળ ઉપર નથી, પણ સત્ય, દયા, કે આત્મબળ ઉપરજ છે, એટલે મોટો ઐતિહાસીક પુરાવો તો એજ છે કે દુનિયા લડાઇના હંગામો છતાં નબી છે, એટલે લડાઇના બળ કરતાં બીજું બળ તેનો આધાર છે. હજારો બલકે લાખો માણસો પ્રેમવશરહી પોતાનું જીવન ગુમરે છે. કરોડો કુટુંબના કલેશનો સમાવેશ પ્રેમ બાવનામાં થઇ જાય છે, સેંકડો પ્રજા સંપત્તી રહેલી છે, એની નોંધ હીસ્ટરીલેતી નથી, હીસ્ટરી લઇપણુ ન શકે, જ્યારે દયાનો, પ્રેમનો, કે સત્યનો પ્રવાહ રોકાય છે, તેમાં બંગાણુ પડે છે, ત્યારેજ તેની નોંધ તવારીખે ચઢે છે, એક કુટુંબના બે બાઇ લડયા, તેમાં એકે બીજા સામે સત્યાગ્રહ કર્યો, બંને પાછા સંપત્તી રહેવા લાગ્યા, આની નોંધ ડ્રાણુ લે છે ? જો બંને વડીલોની મદદથી કે અદાલતોથી (અદાલત પણ એક પ્રકારનું હથીયાર કે શરીરબળ છે) લડત તો તેઓના નામ છાપે ચડત, જે કાયદો કુટુંબને કે જમાતને, કે સંઘને લાગુ પડે છે. કુટુંબોમાં એક કાયદો અને પ્રજામાં બીજો એમ માનવાનું કંઈ કારણુજ નથી, હીસ્ટરીએ અસ્વાભાવિક બીનાની નોંધ લે છે, સત્યાગ્રહ એ સ્વાભાવિક છે, એટલે તેની નોંધ લેવાપણું રહેતું નથી.

(ઇંડીયન ઓપીનીયનમાં પ્રગટ થયેલ નિબંધનો આ એક ભાગ છે)

લાલા કન્હીયાલાલની ત્રીજેરીથી ચોર હારી જાય છે.

“ કાયદા એ અને સત્યાગ્રહ ”

સત્યાગ્રહ લડાઈ બળનો વિરોધી છે. જ્યારે મને કંઈ કામ પસંદ ન પડે ત્યારે તે કામ હું ન કરું તેમાં હું સત્યાગ્રહ અથવા આત્મબળ વાપરું છું. દાખલા તરીકે મને લાગુ પડતો અમુક કાયદો સરકારે પસાર કર્યો. તે મને પસંદ નથી, જે હું સરકારના ઉપર હુમલો કરી તે કાયદો રદ કરાવું તો મેં શરીરબળ વાપર્યું કહેવાય, જે હું તે કાયદો કબુલ નજ કરું ને તેને લીધે પડતી સજા ભોગવી લઉં તો મેં આત્મબળ અથવા સત્યાગ્રહ વાપર્યું કહેવાય. સત્યાગ્રહમાં હું આપભોગ આપું છું.

આપભોગ આપવો એ પરભોગ કરતાં સરસ છે, એમ હું કોઈ કહેશે. વળી સત્યાગ્રહથી લડતાં જે લડત ખોટી હોય તો માત્ર લડત લડનાર દુઃખ ભોગવે છે. એટલે પોતાની બુલની સજા પોતે ઉઠાવે છે. એવા ઘણા બનાવો થઈ ગયા છે કે જેમાં માણસો બુલથી સામે થયેલા, કોઈપણ માણસ એવડક રીતે નથી કહી શકતો કે અમુક કાર્યો ખરાબજ છે; પણ જ્યારે તેને તે ખરાબ લાગે છે, ત્યારે તેનેજ સાફ તે ખરાબજ છે. એટલે તેણે તે ન કરવું, ને તેમ કરતાં દુઃખ ભોગવવું. આ સત્યાગ્રહની ચાવી છે.

કોઈ કહેશે; કાયદાની સામે થવું એ તો એવશ્યકારી ગણાય. આપણે તો હંમેશા કાયદાને માન આપનારી પ્રજા ગણાઈએ છીએ. પણ આપણે કાયદાને માન આપનારી પ્રજા છીએ તેનો ખરો અર્થ તો એ છે કે આપણે સત્યાગ્રહી પ્રજા છીએ, કાયદા પસંદ ન પડે ત્યારે આપણે કાયદા કરનારનું માથું નથી તોડી શકતા, પણ આપણે તે કઢાવી નાખવા સાફ લાંબીએ છીએ. આપણે સારા કે

લાલા કન્હીયાલાલનાં તાળાં મળ્યૂત હોય છે.

નહારા કાયદા કબુલ કરી લઇએ છીએ એ અર્થ તો આજ કાલનો જીવામાં આવે છે. પૂર્વે એવું કંઇ નહતું. જેની મરજીમાં આવે તે કાયદા લોકો તોડતા ને તેની સજા ઉઠાવી લેતા.

કાયદા આપણને પસંદ ન હોય તે પ્રમાણે ચાલવું એવું શિક્ષણ મદદાથી વિરુદ્ધ છે, ધર્મ વિરુદ્ધ છે, ને તેમ કરવું એ ગુલામીની હદ છે.

સરકાર તો કહે છે કે આપણે નાગા જીને નાંચવું. તો શું આપણે નાયશું ! હું સત્યાગ્રહી હોઉં તો સરકારને કહું “ એ કાયદો તમારા ધર્મમાં રાખો ” હું તમારી પાસે નાગો નથી બનારો ને નાયવાનો પણ નથી.

જે માણસ પોતે માણસાઇમાં છે, જેને ઇશ્વરનોજ ડર છે તે બીજાથી ડરવાનો નથી. તેને બીજાના કરેલા કાયદા બંધન કરનારા નથી. સરકાર પણ બિચારી નથી કહેતી કે તમારે આમ કરવુંજ પડશે.

તે પણ કહે છે કે તમે આમ નહિ કરો તો તમને સજા થશે, આપણે અધમ દસામાં માની લઇએ છીએ કે આપણે, આમ કરવું, એ આપણી ફરજ છે, એ આપણા ધર્મ છે. જો લોકો એકવાર શીખી લે કે આપણને અન્યાયી લાગે તે કાયદાને માન આપવું, એ નામદાંડ છે, તો પછી આપણને કોઇનો જીલમ બંધન કરી સકતો નથી, આ સ્વરાજ્યની ચાવી છે.

ધણા માણસોએ કહ્યું તે થોડાએ કબુલ કરવું એ અનીચરી વાર્તા છે. એવા દાખલા હજારો મળી આવશે કે જેમાં ધણાનું કહેલું ખોટું હોય છે, ને થોડા એ કહેલું એજ સાચું હોય છે. સધળા સુધારા ધણા માણસોની સામે ચાલે તે થોડા માણસોએ

લાલા કન્હીયાલાલનાં તાળાં નજરે તો જુવો.

દાખલા કરાવ્યા છે. ઠગના ગામમાં ધણા કહેશે કે ઠગ વિદ્યા શીખવીજ નેહએ, તો શું એક સમુદાયે તે પણ ઠગ બનશે ? નહિજ. અન્યાયી કાયદાને માન આપવું નેહએ એ વહેમ ન્યાં સુધી દુર નહીં થાય, ત્યાં સુધી આપણી ગુલામી જવાની નથી. અને આવો વહેમ માત્ર સત્યાગ્રહીજ દુર કરી શકે. (ઈંડીયન ઓપિનીયનમાં પ્રગટ થયેલ નિબંધનો આ એક ભાગ છે.)

મહાત્મા ગાંધીજીનો રેલેટ બિલોસામે સત્યાગ્રહ.

સાહેબ ! રેલેટ બિલો વિરુદ્ધ સત્યાગ્રહ પ્રતિજ્ઞાનો ખરડો આ સાથે મોકલું છું. જે પગલું લેવાયેલું છે તે હિંદુસ્તાનની તવા-રીખમાં બહુ ભારે ગણાય. મારી ખાત્રી આપું છું કે તે લેવામાં જરા એ ઉતાવળ નથી થએલી. મેં પોતે તો તેના વિચારમાં અનેક ઢિજગરા કીધા છે. આ પગલાના પરિણામોનું મેં બરાબર માપ લીધું છે. સરકારની સ્થિતીનો પણ યોગ્ય આંક બાંધવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે. પણ આ વિચિત્ર બિલો દાખલ કરવા સારું હું કશું પ્રયોજન નેહ શકતો નથી. રેલેટ કમિટીનો રિપોર્ટ મેં વાંચ્યો છે, તે વાંચતા કમિટીની વર્ણન શક્તિના વખાણ કર્યાવિના મારાથી રહેવાયું નહિ, પણ તે ઉપરથી જે નિર્ણય ઉપર કમિટી આવી શકી છે તેનાથી તદ્દન ઉલટાજ નિર્ણય ઉપર હું આવ્યો છું. એ રિપોર્ટ ઉપરથી હું તો સ્પષ્ટ રીતે એજ નિર્ણય આપું કે છુપી ખુના મરકી રૂપરોગ હિંદુસ્તાનમાં માત્ર સંકુચિત ક્ષેત્રોમાં અને છુટા છવાયા અને બહુ થોડા લોકોમાં ફેલાયેલો છે. આવા લોકોની હસ્તી, સમાજને સારૂ જરૂર નેખમકાર છે, પણ નેખમ

લા. ક. ની. ત્રીજેરી નેયાપછી દેશની કારીગીરી નેહ શકશે.

કારતાં વધારે ભયંકર જોખમ તો આ બિલો છે, જે આખા હિંદુસ્તાનને લાગુ પાડવા ધારેલાં છે.

અને જે સ્થિતિ નખતી સુધરી શકે તે સ્થિતિ સુધારવાને સરકારના હાથમાં કુહાડો આપનાં છે. વળી કમિટીએ એક ઐતિહાસીક બિનાનું કેવળ દુર્લભ કયું છે, અને તે એ છે કે હિંદુસ્તાનના કરોડો લોકો પોતાના હૃદયની કોમળતા ને સારૂ પૃથ્વિમાં પકાયેલા છે.

હવે આપણે બિલોનું જડતર તપાસીએ. બિલો દાખલ થયાં તે પ્રસંગે નામદાર વૉઇસરાયે એ ખાત્રી આપી; એક સિવિલ સર્વિસને અને બીજી ઈંગ્લિશ વેપારીઓને, આપણામાંના ઘણાને વૉઇસરાય સાહેબનાં આ આખતનાં પણ વિષે બહુ વસવસો રહે છે. મારે તો કયુલ કરવુંજ જોઈએ કે એ ખાતરીના હેતુ અને હદ હું સમજી શકતો નથી. જો તેનો અર્થ એવો હોય કે સિવિલ સર્વિસના અને ઈંગ્લિશ વેપારીઓના લાભોને, હિંદુસ્તાનના હિત અને આર્થિક હાજતો કરતાં વિશેષ ગણવામાં આવશે તો ટ્રાઇપલ હિંદીથી એ સિદ્ધાંતનો સ્વીકાર નહિ થાય તેનું પરિણામ તો એ આવશે કે સામ્રાજ્યની અંદર ભાઈઓ ભાઈઓ વચ્ચે તીવ્ર ઝઘડો જાગશે. મોન્ટેગ્યુ—ચેમ્સફર્ડના રિપોર્ટ પ્રમાણે સુધારા થાઓ. યા ન થાઓ. આ ક્ષણે આપણને જે જરૂરનું છે તે તો એ છે કે આ તાત્વિક મુદ્દાવિષે ઘંટતી અને વ્યાજબી સમજુતી થવી જોઈએ. એનો જેમ તેમ નિકાલ કરવાથી ખરો સંતોષ નથી થવાનો. મહાન સિવિલ સર્વિસશ્પી મહાજને સમજવું જોઈએ કે હિંદુસ્તાનમાં માત્ર

લાલા કન્હીયાલાલની તીજરીઓ ખદીદોને વાપરો.

નામના નહિ, પણ હિંદના ખરેખરા ત્રસ્ત્રી અને સેવક તરીકેજ તેઓ રહી શકે છે. મોટી ઈંગ્લેન્ડ પેઠીઓએ સમજવું જોઈએ કે તેઓ હિંદુસ્તાનની કળા, વ્યાપાર, અને હુન્નરનો નાશ કરવાને નહિ, પણ તેની હાજતોમાં જે ત્રુટી આવે તેની પુરણી કરવાનેજ રહી શકે છે. જો આ એ વસ્તુઓનો સ્વીકાર થાય તો તે એ રોલેટ બિલની પુરેપુરી ગરજ સારી શકશે અને હું ખાત્રી આપું છું કે આ એ વસ્તુઓથી રાજ્યની સામે થતાં ગમે તે કાવત્રાને પહોંચી વળી શકાશે. સર જ્યૉર્જ લાઉન્ડે પ્રજા મતનો નિરાદર કરીને બળ તામાં ધી હોમ્સ છે. તેઓ સાહેબ હિંદનો ઇતિહાસ બણેલા પણ બુલી ગયા જણાય છે; નહિ તો જે સરકારના તેઓ પ્રતિનિધી છે તે સરકારે આજ સુધીમાં પ્રજા મતને વશ થઈને પોતાના પાકા વિચારો ફેરવેલા છે એવા દાખલાઓનું તેમને સ્મરણ રહેત રાજ્ય કર્તાઓ શરીરમાં ઉંડા રહેલા રોગની આ બીલો એકરૂપ નિશાની છે એમ હું શા સાક્ષ માનું છું એ સમજવું હવે સહેલ થઈ પડશે. આવા રોગોનો આકરોજ ઇલાજ હોય.

બિલથી અને તે દાખલ થયાં તે વખતના પ્રસંગો જે લાવ સૂચવે છે તેથી અધીરાં થએલા, ઉતાવળા, અને તપીગએલા જુવાનો છુપી ખુના મરકીનો ઇલાજ પસંદ કરશે, જે તિરસ્કાર, અને દ્વેષનો ખુનામરકી ચોખ્ખો પુરાવો છે, તે તિરસ્કાર અને દ્વેષમાં આ બિલો વધારો કરશેજ. સત્યાગ્રહની પ્રતિજ્ઞા લેનારાઓએ હર-ક્રાંત પ્રકારના દુઃખ સહન કરવાનો દૃઢ સંકલ્પ કર્યો છે. સરકારની તરફ તેઓનો દ્વેષ નથી અને તેથી તેઓની માગણીમાં એટલું બધું બળ રહેલું છે કે તેની સામે થવાયજ નહિ; એટલે સરકાર તરફના

લાલા કન્હીયાલાલ એન્ડ સન્સ અખદુલરૈહમાન સ્ટ્રીટ મુંબઈ.

દુઃખોનું નિવારણ કરવાને તેઓ ખુનામરકીને અસર કારક ઉપાય ગણે છે તેના બદલામાં આવા અમોઘ અસ્ત્રની તેઓ ભેટ કરે છે, વળી તે અસ્ત્ર તેનો ઉપયોગ કરનારને અને પ્રતિપક્ષ બંનેને સુખ દાયી છે. સત્યાગ્રહીઓ જે પોતાના આ અસ્ત્રનો ઉપયોગ બરાબર સમજતા હશે તો મને પરિણામનો જરાભય નથી. તેમની એ સમજવાની શક્તિવિશે શંકા લાવવાનું મારું કામ નથી સત્યાગ્રહ જેવો જલદ ઉપાય લેવા સરખો આરોગ છે કે નહિ, અને તેને મટાડવાને સારી બીજા હજવા ઉપાયો લેવામાં આવ્યા છે કે નહિ તે જાણી લેવાની સત્યાગ્રહીઓની ફરજ છે. તેઓની ખાત્રી થઈ છે કે રોગ બચંકર છે અને હજવા ઉપાયો નિષ્ફળ ગયા છે, બાકી બધું હરીને હાથ છે. (આ પત્ર વર્તમાન પત્રો ઉપર મોકલવામાં આવ્યો હતો. તારીખ ૨૬-૨-૧૯)

હિંદી વજીર મી. મોહનદાસ અને મહાત્મા ગાંધી.

હિંદી બજેટ રજુ કરતી વખતે હિંદી વજીર મી. મોહનદાસે જાણી બધું કે રાઉલેટ કાયદાએ હિંદમાં વિશાળ વિરોધ જગાવ્યો છે. એ કાયદો ધણીજ અલોકપ્રિય છે, હું અહીં તેનો બચાવ કરવા આવ્યો નથી. અને હજીપણ મારી ખાત્રી છે કે એ ધારો જરૂર તેમજ અનિવાર્ય છે. દરરોજ મળતા પુરાવાઓથી જણાય છે કે હિંદમાં કોઈપણ નામને યોગ્ય સન્તાવાળી સરકારને સખ્તાઈથી વર્તવું પડે એવા યોગ્ય સરકારના શત્રુઓ છે. પછી તે સરકાર બુરોક્રેટીલોક મતાનું કુળ પરદેશી કે સ્વદેશી હોય. મી. ગાંધી એક ધણા મહાન અને નામાંકિત હિન્દી છે, પણ સરકારને જે કોઈએ પણ આટલી બધી ગુંચવી હોય તો તે મી. ગાંધીએ ગુંચવી છે. તેઓ ઉંચ્યામાં

ઉચ્ચા હેતુઓ, અને શુદ્ધમાં શુદ્ધ ચારિત્ર ધરાવનારા ગૃહસ્થ છે. તેઓ તદ્દન નિઃસ્વાર્થી અભિલાષાવાળા છે. દેશ તેમની સેવાઓ માટે તેમનો આભારી છે. પણ હું (મોહટેગુ) તથા તેમના અન્ય મિત્રો એમ ઇચ્છીએ છીએ કે તેમણે પોતાની શક્તિઓનો ઉપયોગ જન-મદારીની વિશય બુદ્ધિથી કરવો જોઈતો હતો, અને સમયસર એ સમજવું જોઈતું હતું કે તેમના નામ કે મોભાના સ્મરણ દેશ મજેલી તકનો ઉપયોગ કરનારા કેટલાક એવાં બળ છે કે જે તેમના અંકુશ બહાર છે, પછી, ખળખળાટોની પાછળ સંચાદોરી ખેંચનારા હુચ્ચા માણસો અને કાંઈ વ્યવસ્થા જેવું હતું એવું મી. ગાંધીનું વચન ઠાંકીને મી. મોહટેગુએ કહ્યું હતું કે દેશના વિશેષ અંધારા ખુલાઓમાં ખસી રાત્રી કન્તિકર મનુષ્યો છુપાઈ રહે છે, અને તેમને કાંઈ પકડી શકે કે તેમના વિચારને બદલી શકે એમ નથી; સમગ્ર દુનિયામાં તેઓ છુપા દુતો અને છુપા લાગવગને તાબે હોય છે. આવા માણસો કાંઈપણ દેશને ભય નેવા છે, અને હિન્દી સરકારે તેઓ નિર્મુળ ન થાય ત્યાં સુધી અવિરતપણે તેમની સામે લડવાનો નિશ્ચય કર્યો છે. (ગુજરાતી તા. ૮ મી જુન ૧૯)

આ બુકમાં મહાત્માના આશયથી કાંઈ લખવામાં મારી ભુલ થઈ હોય તો તે પવીત્ર પુસ્તકની તથા સાર્વજનિકની હું મારી ચાહુ છું. આ ચોપડીનો ત્રીજો ભાગ હુંક સમયમાં બહાર પડશે.

શાન્તિ

શાન્તિ

શાન્તિ

તાળાંઓનું જંગી કારખાનું બાબ મહેલ અલીગઢ.

સુરજમલ લલ્લુભાઈની કુંઠ

હીરાના વેપારીઓ

અને

ઝવેરીઓ.

૨૨૭, કાલકાદેવી રોડ, મુંબઈ.

AMRATLAL & Co.

464-66, Abdul Rehman Street,

Opposite BANK OF BOMBAY.

SHIPCHANDLERS & CONTRACTORS.

AND

MILL & CIN STORE SUPPLIERS, DEALERS IN PIPE

FITTINGS AND NUTS, SET SCREWS,

WIRE ROPES AND ALL OTHERS ARTICLES FOR

ENGINEERING REQUISITES.

તમે જાણો છો કે ?

શરીરની શોભા સાથી દેખાય છે
બંધ બેશતા પોશાકથીજ.

વાર ત્યારે એવા પોશાક મેળવવા માટે ક્યાં જશો !
નલબજાર ત્રણબતીપર આવેલી કે. પરમાણુદની
કુંપનીમાં કે જ્યાં અપ-ટુ-ડે ફેશનના કાપડો
મોટા જથ્થો રહે છે. ત્યાં હોઝયરી સામાન
ઘણા સારા અને કીકાયતે મલે છે.

અમારું ઠેકાણું.

ત્રામજંકશનપર નલબજાર ત્રણબતી મુંબઇ નં. ૪

CHUNILAL NYALCHAND.

DIAMOND & PEARL MERCHANT.

Sandhurst Road, Shree Ram Mansion,
BOMBAY.

વાંચો.

અત્રે ચુનીલાલ ન્યાલચંદ ઝવેરીએ સેન્ડહર્સ્ટ રોડના
શ્રી રામ મેન્સનમાં તફત નવી અપ-ટુ-ડે ફેશનના
હીરામોતી તથા બીજા દરેક ઝવેરાતના દાગીનાની દુકાન
ખોલેલી છે, કે જ્યાં આપ ફક્ત એકજ વખત પધારી
ખાત્રી કરશોજી.—મુંબઇ નં. ૪
ઠે. સેન્ડહર્સ્ટ રસ્તો

ભીખા કલ્યાણજીની કુંઠ

ની-

મુદકમશહુર દવાઓ.

રેડબ્લમીકા સારસાપરીલા

દરેક જાતના લોંછી વિકાર, શરીરની નબળાઈ, તથા સુસ્ત તબીયત
માટે અકસીર ઇલાજ. બાટલી ૧ ની કીંમત રૂ. ૧-૮-૦

તથા મોટી બાટલીના રૂ. ૨-૮-૦

તાવનું મીક્ચર

દરેક જાતના તાવને માટે આ દવા અકસીર છે. બાટલી ૧ ની
કીંમત રૂ. ૦-૧૨-૦

ગાંડીવ એન્ટી રૂમેટીક બામ

માથાનો દુખાવો, સંધીવા, તથા શરદી વિગેરે રોગો ઉપર અકસીર
મલમ, બાટલી ૧ ની કીંમત રૂ. ૦-૮-૦

સંજીવન મીક્ચર

આ દવા ઝાડા, ઉલટી, ડોલેરા, તથા અજીર્ણ માટે રામબાણ
ઇલાજ છે. બાટલી ૧ ની કીંમત રૂ. ૦-૧-૦

ભીખા કલ્યાણજી ની કુંઠ

ગણેશવાડીને નાકે,

શેખમેમન સ્ટીટ, મુંબઈ. ૨.

